

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КАТЕГОРІЇ «ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА»

Ефективність є загальносистемною категорією, вона віддзеркалює дію всіх всебічних економічних законів як на рівні економічної системи так і на рівні підприємства. Однак, трактування категорії «ефективність» є неоднозначним, що ускладнює механізми відбору критеріїв та показників ефективності господарювання.

Вивченню різних аспектів ефективності та економічного механізму її зростання приділяється значне місце в економічній теорії, враховуючи, що умовою соціально-економічного прогресу суспільства є саме підвищення ефективності використання живої та уречевленої праці. Але тривалий час вона як економічна категорія розглядалась не самостійно, а у зв'язку з вивченням окремих проблем розвитку суспільного виробництва. Практично в будь-якому економічному довіднику економічна ефективність визначається як співвідношення результату до витрат на його досягнення (кінцевого результату).

У зарубіжних країнах з розвиненою ринковою економікою для окреслення результативності господарювання використовують інший термін - продуктивність системи виробництва і обслуговування, під якою розуміють ефективне використання ресурсів (праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації) при виробництві різноманітних товарів та послуг. Продуктивність у даному випадку визначається через співвідношення певного кінцевого продукту (англ. output) до вхідного фактора (англ. input), що використовується для його виробництва. Розрізняють загальну продуктивність факторів (англ. - total factor productivity) і часткову продуктивність (англ. - portal factor productivity). Першу з них розраховують відношенням усіх кінцевих продуктів

до суми всіх витрачених факторів, а другу (часткову) - відношенням певного виду кінцевого продукту до одного вхідного фактора.

Отже, поняття ефект та результат можна сприймати як терміни з тотожними значеннями; ефективність являє собою оцінку результату діяльності з урахуванням витрат, які забезпечили отримання.

Тому сьогодні широке обговорення в наукових колах одержало саме зіставлення понять «ефективність» і «результативність». Так, В.С. Тікін в роботі «Ефективність — не коефіцієнт» пропонує чітко розмежувати ці категорії. Обґрунтовуючи свою точку зору, він посиляється на відомого американського економіста Пола Хейне, який вважав, що ефективність і економічність характеризують «результативність» використання засобів для досягнення цілей. «... Отримувати якнайбільше з доступних нам обмежених ресурсів — ось що ми маємо на увазі під ефективністю і економічністю» [6, с. 94]. Таким чином, ефективність розглядається як поняття більш вузьке, ніж результативність.

Результати аналізу літературних джерел засвідчили, що термін «ефективність» уперше було введено в обіг економістами, тобто спочатку він виник в економічній сфері, проте з огляду на багатогранність прояву цієї категорії, що зумовлено двома основними причинами: існуванням багатьох видів ефекту й значною різноманітністю витрат (ресурсів), що спричиняють їх виникнення, термін «ефективність» в теоретико-методологічному плані став загальнонауковим поняттям, яке широко використовується не тільки в суспільних науках, а й природничих – біології, хімії, фізиці та ін.

Від розуміння категорії ефективності залежить правильність побудови системи ефективності виробництва. Тому багато праць вітчизняні та зарубіжні вчені присвятили поняттю ефективності. В системі економічних категорій ефективність виробництва відіграє синтезуючу роль. Оскільки, ні одна з економічних категорій більш конкретного порядку не може бути повністю розкрита без врахування її зв'язку з економічною ефективністю виробництва.

Вважаємо доцільним розглянути деякі підходи до визначення суті економічної ефективності. А. А. Паронян відзначає, що окремі автори під економічною ефективністю розуміють: співвідношення досягнутого результату і виробничих витрат; ресурсовіддачу, використовувану у виробництві матеріальних благ; продуктивність суспільної праці; величину отриманого ефекту в розрахунку на одиницю застосовуваних сумарних витрат [4, с. 152]. Економічна ефективність залежить як від економічного ефекту, так і від витрат (ресурсів), спрямованих на досягнення цього ефекту. Таким чином, економічна ефективність виходить в результаті зіставлення ефекту з витратами або ресурсами і є по суті відносною величиною. Як наслідок, значення цього показника неможливо скласти ні в часі, ні в просторі. Економічна сутність ефективності полягає в тому, щоб на кожну одиницю використовуваних ресурсів домагатися істотного збільшення обсягу виробництва продукції. У кінцевому підсумку це означає підвищення продуктивності суспільної праці, що і є критерієм підвищення ефективності виробництва [2, с. 104].

Поняття «ефективність» на сучасному етапі слід розглядати не лише як досягнення максимального ефекту за мінімальних витрат ресурсів, і тим більше, не як просто співвідношення ефекту з витраченими на його створення ресурсами, а як одержання максимальної величини ефекту при заданій величині витрат ресурсів або ж як одержання заданої величини ефекту при мінімальній величині витрат ресурсів. Ефективність – це економічна категорія, що представляє собою сукупність економічних відносин з приводу відношення ефекту до витрат ресурсів понесених на його отримання в таких аспектах:

- 1) максимальна величина ефекту при заданій величині витрат ресурсів;
- 2) задана величина ефекту при мінімальній величині витрат ресурсів.

Ефективність аграрного виробництва визначається наявністю, станом всіх факторів виробництва: земельних та трудових ресурсів, основних виробничих і оборотних засобів. Збільшити виробництво сільськогосподарської продукції до повного задоволення потреби населення неможливо без всебічного

прискорення розвитку сільського господарства, без зростання рівня економічної ефективності розвитку окремих його галузей [3, с. 34].

Фактично визначення «ефективності виробництва» полягає в оцінці результатів. Такими результатами можуть бути обсяги виготовленої продукції в натуральному чи вартісному виразі (за оптовими цінами чи за собівартістю) або прибуток. Але ж сама по собі величина цих результатів не дає змоги робити висновки про ефективність і неефективність роботи підприємств, оскільки невідомо, якою ціною отримані ці результати. Звідси для отримання об'єктивної оцінки ефективності підприємства необхідно також врахувати оцінку тих витрат, що дали змогу одержати ті чи інші результати. Процес виробництва здійснюється через поєднання факторів, що визначають: засоби праці (основні фонди), предмети праці (оборотні фонди), робоча сила (трудові ресурси).

Крім того, істотним чином на виробництво впливає фінансовий стан підприємства, а також певні організаційні, управлінські, технологічні й інші переваги, що відображаються як нематеріальні ресурси. То ж за оцінку витрат логічно взяти оцінку всіх перелічених ресурсів. Виходячи з цього, можна дати таке визначення ефективності – ефективність виробництва являє собою комплексне відбиття кінцевих результатів використання засобів виробництва та робочої сили за певний проміжок часу».

Так, В. В. Прядко стверджує, що категорія, що відображає рівень функціонування виробничих ресурсів є категорією продуктивності ресурсного потенціалу виробництва і розглядається як вихідна, первинна до категорії ефективності. Останню він визначає як відношення обсягу виробництва до виробничих витрат [5, с. 71]. Співвідношення між результатом і застосовуваними ресурсами автор розглядає як самостійне поняття, а ефективність визначає через співвідношення між тим самим результатом і виробничо спожитими ресурсами. Наскільки таке розмежування узгоджується з теоретичними основами ефективності, розглянемо далі. В.Г. Андрійчук також вважає за доцільне розмежування продуктивності й ефективності, при цьому продуктивність не виноситься за дужки, а розглядається як специфічна форма

існування ефективності виробництва. Це зумовлено тим, що між продуктивністю й ефективністю існує такий же зв'язок, як між частковим і загальним. Часткове - це продуктивність, загальне - ефективність. Таким чином, «продуктивність - це завжди ефективність, але ефективність - це не тільки продуктивність, а водночас й інші форми її існування» [1, с. 55-56]. Ефективність тоді набуває форми конкретного існування у вигляді продуктивності, коли вироблена продукція у натуральному чи вартісному виразі співвідноситься з ресурсами. Це первісна вихідна форма економічної ефективності, від рівня якої залежать інші.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрійчук В.Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва // Економіка АПК. — 2005. — № 5. — С. 52-63.
2. Ильминская С. А. Эффективность экономики: критерии и показатели / С. А. Ильминская // Вестник ОрелГИЭТ. — 2010. — № 4 (14). — С. 103–107.
3. Концеба С.М. Економічна ефективність виробництва продукції олійних культур у сільськогосподарських підприємствах / С.М. Концеба, О.Д. Підлубна // Економіка АПК. — 2012. — №2. — С. 33-37.
4. Паронян. А. А. Теоретические аспекты категории «эффективность» в исследовании трудовых ресурсов сельского хозяйства / А. А. Паронян // Экономические науки. — 2011. — № 5. — С. 152–155.
5. Прядко В.В. Теоретико-методологічні аспекти ефективності сільськогосподарського виробництва // Економіка АПК. — 2003. — № 10. — С. 69-77.
6. Тикин В. С. Эффективность — не коэффициент / В. С. Тикин // Экономические науки. — 2009. — № 7 (56). — С. 94–97.